

ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЖІНКИ В ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОМУ ТВОРІ (Києво-Печерський патерик)

У статті проаналізовано історичну, релігійну та художньо-літературну сутність образів жінок у Києво-Печерському патерику – матері Феодосія Печерського, жінки, яка спокушала Мойсея Угрину, Марії, дружини воєводи Яна, та ін. Визначено, що в “Патерику” застосовано середньовічні принципи зображення історичних персонажів – художнє узагальнення, алегоричність, притчовий характер оповіді, літературний етикет. В українській літературі доби Київської Русі жінки зображувалися рідко, але вписувалися в загальну схему традиційних персонажів.

Ключові слова: патерик, жінка, образ, гріх, подвиг, трактування, середньовіччя, монастир, чернець, святий, блаженний, Русь, жінка-грішниця, жінка-спокусниця, жінка-праведниця, убога вдовиця.

Olena Shcherbak. Interpreting the individuality of women in religious texts (Kyivan Cave Paterikon)

The article deals with historical, religious and literary gist of female characters of the Kyivan Caves Paterikon (the mother of Theodosius of the Caves, the temptress of Moses the Hungarian, Mary, the wife of voivode Jan, et al). The author shows that the Paterikon makes use of medieval principles of depicting the historical persons, i.a. artistic generalization, allegory, parabolic language and literary etiquette. It is argued that female characters were hardly mentioned in literary texts of the Kyivan Rus, unless they passed into overall patterns of traditional characters.

Key words: paterikon, woman, character, sin, feat, interpretation, the Middle Ages, monastery, monk, the Saint, blessed, Kyivan Rus, female sinner, temptress, righteous woman, poor widow.

Протягом багатьох віків “Києво-Печерський патерик” був найпопулярнішою книжкою українського народу. Кожна родина, де були письменні люди, намагалася придбати цей твір, який постійно перечитувався й був своєрідним духовним орієнтиром. До вивчення цієї літературної пам’ятки зверталися багато українських та російських науковців, зокрема Л. Абрамович, М. Грушевський, О. Білецький, Ю. Ісиченко, В. Перетц, О. Шахматов, Л. Ольшевська, Г. Павленко, П. Білоус та ін. [див.: 1; 3; 4; 6; 9; 11; 12; 13; 14].

На перший погляд, “Патерик” розповідає про чоловічий монастир, тож не міг торкатися жіночої теми. Проте скрізь, де заходить мова по людське життя, поряд із чоловіками неодмінно згадано й жінок, нехай принагідно. “Патерик” містить три досить цікаві, розгорнуті оповіді, де жінка – одна з головних героїнь. До того ж усі три репрезентують різні типи жіночих образів як зразок з “Біблії” – жінка, яка стала на праведний шлях, праведна дружина й жінка-спокусниця. І хоча за церковно-релігійною традицією жінки в “Патерику” загалом не виступають позитивними героїнями, усе ж їхні образи (особливо образ матері Феодосія Печерського) трактуються неоднозначно.

Жінка, яка стала на праведний шлях, – мати блаженного Феодосія Печерського, котра будь-що намагалася змусити сина жити вдома, поруч із нею, але врешті, зрозумівши, що Феодосій покликаний стати ченцем, і сама прийняла постриг.

Майбутній святий Феодосій народився в багатій і шанованій родині в першій половині XI століття, але з дитинства мріяв служити Богу, покинути мирське життя та піти в монастир. “Растый убо тѣлѣм и душею влеком на любовь божию, и хожаше по вся дъни въ църквѣ божию, послушая божьствьных книгъ съ всѣмъ вѣниманием” [1, 23], – розповідає “Патерик”. Феодосій був незвичайною дитиною, не лише тому, що любив Бога понад усе, а й тому, що: “Еще же и къ дѣтѣмъ играющимъ не приближашеся, якоже обычай есть унымъ, нѣ и гнушашеся играмъ ихъ. Одежа же его бѣ худа и сплатана. О семь

же многашьды родителема его нудящема і облещися въ одежу чисту и на игры съ дѣтьми изити. Онъ же о семь не послушааше єю, нъ паче изволи быти яко єдинъ от убогихъ” [1, 23]. Історія навернення Феодосія до Бога де в чому нагадує історію чи не найвідомішого католицького святого Франциска Асизького, котрий також був багатим, але зрікся всього і став мандрівним монахом. Подібні зав’язки житій святих були вельми поширені в часи їх створення і з’являлися не лише в межах однієї релігії. У “Патерику” мовиться про те, що, коли батько блаженного помер, він “Оттолѣ же начать на труды паче подвижнѣй бывати, якоже исходити єму съ рабы на село и дѣлати съ всякимъ сѣмѣренієм”. Але “Мати же его оставляше ѹ, не велящи єму тако творити, моляше і паки облачитися въ одежу свѣтлы и тако исходити єму съ сѣврьстьники своими на игры. Глаголаше бо єму, яко, тако ходя, укоризну себе и роду своєму твориши” [1, 24]. Як відомо, майже в усіх релігійних творах противницею духовності, спокусницею завжди стає жінка – найчастіше це якась розпусниця, а інколи й мати, бо ж саме матір кожний любить найбільше, а проте Христос казав: “Хто любить батька й матір більше за Мене, той не достойний Мене”. Жінки, як була переконана Церква, не розуміють благодаті Божої, а тому опираються їй. На початку мати Феодосія постає жорстокою мачухою, яка “многашьды ей отъ великыя ярости разгнѣватися на нь и бити и, бѣ бо и тѣлѣм крѣпѣка и сильна, якоже и мужь. Аще бо кто и не видѣв єя, ти слышааше ю бесѣдующю, то начьняше мьнѣти мужа ю суща” [1, 24]. Тут бачимо навіть натяки на портретні характеристики – мати Феодосія сувора, неприваблива як ззовні, так за поведінкою. Феодосій же плекав думку втекти з дому й податися з паломниками до святих місць, тобто покинути рідну країну назавжди.

Потому мати святого виступає чи не катом мученика за віру, коли наздогнала сина з паломниками, почала його “бити і, дондеже изнеможе” [1, 25], а потім ще й замкнула у світлиці без води та їжі на чотири дні. Проте мати Феодосієва хоч і мала запальний характер, та не була тираном, і все те робила лише з великої любові до сина. Тому “По томъ же паки умилосрьдивъшися на нь, нача съ мольбою увѣщавати і, да не отъбѣжит отъ нея, любляше бо і зѣло паче инѣх и того ради не тѣрпяше без него” [1, 25]. Автор “Патерика” зобразив матір святого людиною із суперечливим настроєм: вона то полагає ініцає і благає сина зрєктися свого “неподобного заняття”, то знову гнівається на нього. Зрештою, коли Феодосій утік наступного разу, “потомъ же мати єго, яко єго искавъши въ градѣ своем и не обрете єго, сѣжалиси по немь. Таче... по дньнхъ мнозѣх слышавъши, кѣде живет, и абие устрьмися по нь съ гнѣвѣм великѣм” [1, 26]. Тобто в образі матері уособлено внутрішню боротьбу добра зі злом, де межа між любов’ю та гнівом майже непомітна, а інколи і стирається, коли почуття гніву підкорює добрі наміри.

Зрештою, Феодосій подався до Києва до печерного старця, святого Антонія. Мати ж його довго шукала, а не знайшовши, “плакаашеся по немь лютѣ, биючи въ пѣрси своя яко и по мрътвѣм” [1, 29], тобто виявила звичайну жіночу суть – жалість. Проте незабаром лихий бік душі знову оволодів нею, бо, прибувши до Києва за сином і прийшовши до Печерського монастиря, “и се начать старьца льстїю вызывати, глаголющи, яко да речете преподобьнууму да изидеть. “Се бо многъ путь гьнавъши приидохъ, хотящи бесѣдовати къ тебе и поклонитися святыни твоей, и да благословлена буду и азъ от тебе” [1, 30]. Протягом оповідання автор неначе підсилює темний бік матері Феодосія, описуючи спочатку її жорстокість до сина, а потім і богохульство. Зустрівшись з Антонієм і почувши, що син не хоче з нею бачитися, вона вже не смиренно говорила до Старця, а гнівно кричала: “О нуже старьца сего, яко имый сына моего и

съкрывый въ пещерѣ, не рачить ми его явити” [1, 30]. “Патерик” наголошує, що все це вона робила через велику любов до сина, якому бажала тільки добра, тому погрожувала Антонію вбити себе прямо перед дверима печери, якщо Феодосій не вийде до неї. Побачивши нарешті сина, “охопивъшися ємь плакашеса горко” [1, 31]. Феодосій же на її вмовляння повернутися додому (бо тепер вона ладна була дозволити йому і в церкву ходити, і працювати, як він забажає, тільки б бачити його щодня) відповів: “То аще хочещи видѣти мя по вся дъни, иди въ сий град, и въшьдъши въ един манастырь женъ и ту остризися. И тако, приходящи сѣмо, видиши мя. Къ симъ же и спасение души приимеши” [1, 31]. Окрім звичайної оповіді, тут простежуються мотиви, які сходять до Послань апостола Павла, котрий заповідав чоловікам навчати жінок вірі, а жінкам покійно слухатися їх. Якщо на Феодосія як на чоловіка випала благодать Божа й він з дитинства посвятив своє серце вірі, то його мати, будучи жінкою, не розуміла цього, аж поки син не настановив її. До того ж вона ще довго опиралася, не хотіла слухати його, і тільки любов до нього і страх розлуки змусили її все ж прийняти постриг у Києві. “Въ единъ бо дънь пришьдъши мати ему глаголя: “Се, чадо, велимая вся тобою сѣтворю, и къ тому не възвращюся въ град свой, нъ яко богу *волящю*, да иду въ манастырь женъ, и ту остригъшися прочая пребуду дъни своя. Се бо от твоего учения разумѣх, яко ничтоже єсть свѣтъ сий маловременный” [1, 31]. Однак навряд чи жінку на постриг спонукали слова Феодосія, скоріше вона, як уже говорилося, не хотіла з ним розлучатися. Автор, безперечно, вітає її вибір, а тому завершує її історію лагідними словами: “пусти ю въ манастырь женъскый, именуемъ святааго Николы. И ту постриженѣ ей быти, и въ мънишьскую одежу облеченѣ ей быти, и поживъши же ей въ добръ исповѣдании лѣта многа, съ миръмъ усьпе” [1, 31]. А ще повідомляє, що це саме мати Феодосієва розповіла одному з братів про його дитинство, а він розповів Несторові, автору “Патерика”, який і записав усе з його слів.

Другий яскравий жіночий образ підступної спокусниці знаходимо в оповіданні про преподобного Мойсея Угриня, привабливого юнака, якого під час захоплення Києва королем Польщі Болеславом Хоробрим забрали до Польщі в рабство. Там же, як свідчить “Патерик”, “сега же видѣвши жена нѣкаа от великих, красна сущи и юна, имуще богатество многое и власть велию. И та убо приимъши въ умѣ видѣниа доброту и уязвися въ сердци *въждельниємь*, еже въсхотѣти сему преподобному” [1, 142]. На відміну від матері блаженного Феодосія Печерського ця жінка зображена в “Патерику” лише з негативного боку – чи тому, що справді такою була, чи тому, що вона – полячка, а оскільки поляки виступили тут загарбниками, то й у свідомості письменників набули лише гріховних рис характеру. Так чи так, а жінка почала вмовляти Мойсея стати її коханцем, обіцяючи зробити його господарем усіх своїх багатств. На що Угрин відповів їй: “То кый мужь, поимъ жену и покорився ей, и исправился есть когда? Адам пръвозданный, женѣ покорився, из раа *изгнанъ* бысть. Самсон, силою паче всѣх *преспѣвъ* и ратным одолѣвъ, послѣди же женою предан бысть иноплеменникомъ. И Соломонъ премудрости глубину *постигъ*, женѣ повинувся, идоломъ поклонися. И Ирод многы побѣды сѣтворив, послѣди же женѣ поработився, Предтечу Иоанна усекну. То како азъ, свободъ сый, раб ся сѣтворю женѣ, еже от рожения не познах?” [1, 142-143]. У цих словах відчувається стереотипне уявлення чоловіків (тим більше монахів) про жінок як про корінь зла і спосіб диявола спокушати чоловіків, щоб вести їх до загибелі. Варто зауважити, що Мойсей, котрий говорить про руйнівну силу довіри до жінок, сам до свого полону переховувався у Предслави, сестри Ярослава Мудрого, тобто здавався на милість жінки, хай навіть княжого роду. Звичайно,

автор “Патерика” не міг достеменно знати всі деталі діалогів між Мойсеєм та його господинею, тому й додумував згідно з канонами написання житій святих.

Отже, жінка знову почала спокушати святого принадами свого тіла та своїми багатствами, обіцяючи, що, як він згодиться бути з нею, вона викупить його з рабства і зробить своїм законним чоловіком. Проте й цього разу Мойсей не піддався на її хитрощі, кажучи, що п’ять років безневинного рабства для нього не така тяжка ноша, як духовне падіння. Тоді жінка вже серйозно задумала викупити Мойсея, міркуючи: “Аще искуплю его, всяко и неволею покорить ми ся” [1, 143]. Коли ж викупила, то “влечаху его безстуднѣ на дѣло непреподобно. Яко се власть приимши на нем, и повелеваеъ ему причтатися себѣ, и разрѣшивши же его от узъ, и въ многоцѣнныа ризы оболкъши его, и сладкыми брашны того кормящи, и нуждениемъ любовнымъ того объемящи, и на свою похоть нудящи” [1, 143]. Тут також простежується доволі стала думка про жінок як про істот, ненаситних у жадобі тілесної насолоди, наче їм більше нічого й не потрібно, а надто – духовної самореалізації. Якщо чоловіки мали повагу, хоч би ким вони були (скажімо, за професією), то серед жінок поважали здебільшого лише черниць (особливо черниць-дів), бо ж вони подолали свою гріховну, хтиву натуру.

Тим часом Мойсей Угрин був невблаганним. З вишуканої їжі, що подавала йому жінка, вживав лише сухий хліб та воду, а шати коштовні зняв, “и на таку ярость подвиже-ну, яко и гладом уморити его” [1, 144]. Лише завдяки співчуттю одного зі слуг, який таємно носив святому їжу, той не помер.

Потому ж друзі Мойсея радили йому кинути свою пиху та одружитися з цією жінкою, бо в тому немає гріха, а навпаки, одружуватися велів Господь. Але й на це Мойсей відповів, що йому не потрібні ні багатство, ні слава на землі: “Аще же съ животом избуду от руки жены сеа, то чернець буду. Что же убо въ Евангелии Христос рече? “Всякъ, иже оставить отца своего, и мать, и жену, и дѣти, и домъ, той естъ мой ученик” [1, 144]. Тобто людина зробила більш далекоглядний вибір, якщо сказати прямо, просто хотіла врятувати свою душу й потрапити до раю.

“Сии слышавши жена, помысль лукав въ сердци сий приимши, всаждаеъ его на кони съ многымы слугами, и повеле водити его по градом и по селам, якоже доволѣтеъ ей, глаголющи ему: “Сиа вся твоя суть, яже угодна суть тебѣ; твори якоже хочещи о всѣм” [1, 145]. Однак святий лише посміявся з неї, кажучи, що тлінними багатствами цього світу його не підкорити.

Після того, як повідомляє “Патерик”, прийшов старець зі Святої Гори (Афон) і настановив Мойсея, як зберегти чистоту своєї душі.

Жінка ж ота, “зневірившись у сповненні своїх надій, завдала Мойсеєві тяжких катувань: звеліла роздягнути його й бити залізям, так що й земля наситилася кровю”. Йому погрожували ще більшими тортурами, аж до четвертування. Мойсей же знову лише висміяв її, нагадавши, як вона безсоромно змушувала його до перелюбу.

Тоді жінка пішла до свого короля Болеслава за порадою. Болеслав відповів їй, що, оскільки Мойсей – її раб, вона може робити з ним усе, що забажає, і звелів Мойсею слухатися її, бо ж і Святе Письмо велить рабам коритися господарям. На те мовив Мойсей: “Каа убо полза челоуѣку, аще и весь мир приобрящет, а душу свою отщетить, или что дастъ измѣну на души своей?” [1, 147].

Одначе жінка не вгамовувалася і продовжувала змушувати його до перелюбу (хоча давно могла вже знайти іншого й одружитися з ним). “Єдиною же повеле его положить нужею на одрѣ своемъ съ собою, лобызающе и обоимающе, но не може ни сею прелестию на своє жаланиє привлещи его”. Мойсей відказав на її спокуси: “Въсуе труд твой, не мни бо мя яко безумна или не могуща сего

дѣла сътворити, но страха ради Божиа тебѣ гнушаюся, яко нечистиѣ” [1, 147]. Треба розуміти так, що його звертання адресоване не конкретно цій жінці, а всім жінкам.

Тоді ж удова “повелѣ єму по 100 ранѣ даати на всяк день, послѣди же повелѣ єму тайныя уды урѣзати” [1, 148], щоб, як сама сказала, не діставався він нікому.

Але, зрештою, закінчилася для Русі лиха година польського панування – помер Болеслав, а з ним і багато його підданих, серед яких і наша героїня.

Мойсей Угрин повернувся до Києва і прийшов по Печерського монастиря, де прийняв чернечий сан. І, як стверджує “Патерик”, “дарував йому Господь силу гамувати пристрасті”. Так, одного разу прийшов до нього брат, що був знесилений у боротьбі з блудом, і попросив святого допомогти йому. “Святыи же, имѣа жезлъ въ руцѣ своєй, – бѣ бо не могый ходити от онѣх ранѣ, – и сим удари его в лоно, и абы омерѣтвеша уды его, и оттоле не бысть пакости брату” [1, 148].

Історія Мойсея Угрини перекликається зі старозавітним оповіданням про спокушення праведного Якова дружиною Потіфара, господаря дому, де працював Яків. Напевне, створюючи житіє святого Мойсея Угрини, автор “Патерика” запозичив відомий біблійний мотив, упливши його у свій твір.

Проте мучителька святого Мойсея Угрини – не єдина спокусниця в “Патерику”. В історії про блаженного Варлаама, сина боярина Іоана, який забороняв тому йти в монастир і навіть підбурював князя, щоб той вигнав святого Антонія і його послідовників з країни, згадана жінка (чи то дружина Варлаама, чи то просто жінка, знайдена його батьком), яка мала спокусити його й відвернути від думок про чернецтво. Так само, як свого часу мати святого Феодосія Печерського, боярин Іоан, бажаючи повернути сина додому (який уже прийняв постриг), проник до печери, схопив його й поволік додому, де змусив розкішно вдягтися й сидіти з ним за обіднім столом. Трохи згодом “жена же его, якоже бѣ ей повелѣно, хожаше предѣ ним и моляшети и сѣсти на одрѣ своємь” [1, 135]. Але блаженний Варлаам, “видѣвъ же неистовство жены” [1, 135] і зрозумівши батькові плани, лише ревно молився й сидів на одному місці три дні, не ївши й не зодягаючись ні в яку іншу одіж, окрім свитини. Іоан, почувши від слуг, що його син три дні не виходить з кімнати, не їсть і не п’є, пожалів його й дозволив повернутися до печерського монастиря. Коли ж Варлаам ішов з дому, то плакали за ним, наче за померлим, і раби, і рабині, і мати з батьком, і “жена, мужа лишающися плакашеся” [1, 135]. Чи це та сама жінка, котра намагалася спокушати його, точно не сказано, але скоріше за все це вона й була. На відміну від матері Феодосія чи господині Мойсея Угрини образ жінки Варлаама не розкритий так глибоко, однак її й не можна назвати “негативною героїнею”, як мучительку Мойсея Угрини, бо нічого поганого Варлаамові вона не зробила і, зрештою, лише виконувала волю його батька.

Окрім цього, у “Патерику” знаходимо образ праведної жінки-християнки, яка своїм благочестивим життям заслужила уваги святого Феодосія і згадки не лише в житії святого, а й у “Повісті минулих літ”. Ідеться про Марію, дружину Яна, “духовного сына святому”, тобто Феодосія. Як розповідає “Патерик”, “оба благочестива суца, в цѣломудрии живуца, по божественому Павлу, брак честень храняще” [1, 82], тому Феодосій любив навідуватися до них і навчати їх різним богоугодним ділам. Одного разу вони заговорили про погребіння, і тоді Марія спитала Феодосія: “Отче, честный Феодосие, кто вѣсть, гдѣ мое тѣло положено будет?” [1, 82]. Тоді ж Феодосій, “сповнений пророчого дару”, відповів їй, що її покладуть там же, де і його. Пророцтво святого справдилося. Через 18 років після нього померла Марія, “и пришедши черноризци, пѣвьше

обычныя п'єсни, и принесоша, положиша ю въ церьки Святыа Богородица Печерьскиа противу гробу Феодосиеву, на шуй странѣ" [1, 83]. Образ праведної дружини Яна Марії, здавалося б, досить простий і згадується лише у зв'язку з пророцтвом Феодосія Печерського, однак тут ясно показано, що саме такі жінки, благочестиві й тихі, котрі дотримуються заповідей Господніх і живуть у мирі, можуть сподіватися на благословення святого, а значить, на спокій після смерті.

"Патерик" не оминув увагою Предславу, сестру князя Ярослава Мудрого, в якій переховувався Мойсей Угрин після битви на Альті, де загинув його опікун, святий князь Борис. На жаль, окрім фрази про те, що "сей же Моисий єдинъ изъбыв от грѣкиа смерти и грѣкаго заколениа избежав, и прииде ко Предславѣ, сѣстры Ярославли, и бысть ту" [1, 142], про неї сказано лише, що польський князь Болеслав, повертаючись після поразки додому, з-поміж інших скарбів і полонених (серед яких був і Мойсей) "поатъ съ собою обѣ сестрѣ Ярославли" [1, 142].

Ще одна історична особа, дружина київського князя Ізяслава Ярославича княгиня Гертруда Польська, згадана в "Патерику" навіть двічі, але з одного й того ж приводу. У житіях Феодосія і Мойсея Угриня розповідається про те, як через постриг боярських синів Варлаама і Єфрема князь Ізяслав хотів був вигнати святого Антонія і його послідовників із Києва. Але коли вони вже виходили з міста, "княгыни же его, ляховица сущи, възбрани ему, глаголющи: "Ни мысли, ни сътвори сего. Сице бо нѣкогда сътворися в земли нашей: и нѣкиа ради вины изгнани быша черноризци от предѣл земля наша, и велико зло съдѣася в Лясѣх" [1, 148-149] (ідеться про вигнання князем Болеславом черноризців з Польщі й подальше повстання народу).

Ще один жіночий образ "Патерика" – це бідна вдова, "яже бѣ от судии обидима" [1, 70], котрій допоміг Феодосій Печерський. Одного разу йшов Феодосій до робітників, які будували церкву, і зустрів удову, котра спитала його: "Черноризьче, повѣжь ми, аще дома єсть иумен ваш?" [1, 70]. Феодосій запитав її, нащо їй знадобився ігумен, хіба на ньому гріх якийсь є? Вона ж відповіла, що не знає, чи грішна він людина, чи ні, але чула, що він усім убогим та нещасним допомагає. Тоді Феодосій сказав їй іти додому й пообіцяв, що ігумен допоможе в її справі, а сам пішов до судді "и еже о ней глаголав тому, избави ту от насилия того" [1, 71], після чого суддя "възвратити той, имъ же бѣ обидя ю" [1, 71]. Загалом образ удовиці тут радше виступає способом глибшого розкриття образу самого Феодосія Печерського, який був "многимъ заступникъ бысть прѣдъ судиями и князи" [1, 71], аніж самостійним образом жінки. Однак постать саме вбогої вдовиці, котру несправедливо кривдять, досить типовий для української літератури і, зокрема, для усної народної творчості, тож варто припустити, що до життя святого Феодосія Печерського він потрапив саме з фольклору. Для нас же він цінний тим, що дає змогу виокремити ще один тип жінки в "Патерику" – удови-страдниці, якій допомагає святий подвижник.

Отже, "Києво-Печерський патерик", в основу якого покладено історії життя монахів Києво-Печерського монастиря, не оминув своєю увагою й жіночі постаті. Хоч як це дивно, але саме "Патерик" – один із небагатьох середньовічних творів вітчизняної літератури, де жінки зображені яскраво, детально, у художньому стилі. Не можна сказати, що жінка в "Патерику" виступає лише як негативний персонаж, як дияволиця, від якої чоловікам треба тікати. Єдиним таким прикладом постає полячка, котра купила Мойсея Угриня й мучила його. Натомість образ матері Феодосія неоднозначний, а під кінець розповіді повністю позитивний, адже в житіях часто докладно описуються помилки грішників, щоб виразити їхнє майбутнє духовне прозріння. Марія,

жінка Яна, – повністю позитивний образ, він символізує спокій і благодать, які дарує праведне життя з вірою в Бога. Про Предславу Володимирівну й Гертруду Польську в “Патерику” сказано небагато, проте обидві вони виступили у своїх невеликих, але позитивних ролях – фактично були заступницями чорноризців. З одного боку, зрозуміла прихильність автора цих розповідей до сестри шанованого князя Ярослава Мудрого та до дружини його сина, однак із другого – варто зауважити, що “Патерик” не має упередженості щодо жінок і зображує як позитивні, так і негативні їхні образи.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абрамович Д.* Києво-Печерський патерик (Вступ. Текст. Примітки). – К., 1931 (Репринтне видання – 1991).
2. *Абрамович Д.* Исследование о Киево-Печерском патерике как историко-литературном памятнике. – СПб, 1902.
3. *Білецький О.* Києво-Печерський патерик // *Матеріали* до вивчення історії української літератури: У 5 т. – К., 1959. – Т. 1. – С. 135-141.
4. *Білоус П.* “Золота книга” української літератури (Києво-Печерський патерик) // *Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах.* – 2003. – № 3. – С. 28-38.
5. *Викторова М.* Составители Киево-Печерского патерика и позднейшая его судьба. – М., 1863.
6. *Грушевський М.* Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. – К.: Либідь, 1993. – Т. 3. – С. 102-127.
7. *Житие* Феодосия Печерского // *Памятники литературы Древней Руси. Начало русской литературы. XI – начало XII века.* – М., 1978. – С. 305-391 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr61.htm>
8. *Ісіченко Ігор, архієпископ.* Аскетична література Київської Русі. – Харків: Акта, 2005.
9. *Ісіченко Ю.* Києво-Печерський патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. на Україні. – К.: Наук. думка, 1990.
10. *Києво-Печерський Патерик* / Пер. із церковносл. М. Кашуба і Н. Пікулик. – Львів: Свічадо, 2007. – 192 с.
11. *Ольшевская Л.* Києво-Печерский патерик: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1979.
12. *Павленко Г.* Становлення історичної белетристики в давній українській літературі. – К.: Наук. думка, 1984.
13. *Перетц В.* Киево-Печерский патерик в польском и украинском переводе // *Славянская филология.* – М., 1958.
14. *Шахматов А.* Киево-Печерский патерик и Печерская летопись. – СПб, 1897.

Отримано 13 лютого 2014 р.

м. Київ

